

Anna Makišová
Univerzita v Novom Sade
Filozofická fakulta
Oddelenie slovakistiky
makisova.anna@gmail.com

УДК 811.162.4'373.7(497.113)
<https://doi.org/10.18485/slavistika.2022.26.2.21>
Оригиналан научни рад
примљен 09.10.2022.
прихваћено за штампу 24.11.2022.

Dragana Radovanović
Inštitut srbskóho jazyka SAVU
draganailija@gmail.com

SLOVENSKÁ VOJVODINSKÁ LEXIKA V NÁREČOVÝCH SLOVNÍKOCĤ*

V práci sa zameriame na štyri slovníky, v ktorých je obsiahnutá nárečová lexika z Pivnice, Kovačice, Starej Pazovy a Padiny. Lexika je zahrnutá v týchto slovníkoch: *Krátky slovník nářečia slovenského pivnického* autora Antona Habovštiaka, *Krátky slovník nářečia slovenského kovačického* autora Jána Špringel'a, *Slovenská nárečová lexika Starej Pazovy* autorky Anny Maričovej a *Krátky nárečový slovník jazyka padinského slovenského* autorky Jarmily Gerbocovej. Keď porovnáme uvedené slovníky môžeme konštatovať, že slovník *Slovenská nárečová lexika Starej Pazovy* je čo do rozsahu najobsiahlejší. Každé heslo je rozpracované, uvádza sa bohatá exemplifikácia. Exemplifikácia predstavuje kontext, v ktorom sa slovo konkretizuje v základnom a prenesenom význame. Slovníky o pivnickom a kovačickom nárečí sú vreckové. Vedľa slovníkovej časti v úvodných častiach sú súvislé texty zapísané v pivnickom a kovačickom nárečí. V slovníkovej časti gramatické údaje sa neuvádzajú, vedľa nárečového slova zapísaného fonetickou transkripciou (okrem menších rozdielov) uvádza sa spisovná podoba jazyka. Slovník o padinskom nárečí *Krátky nárečový slovník jazyka padinského slovenského* zostavila historička a etnografka z bratislavského múzea Jarmila Gerbocová. V porovnaní s predchádzajúcimi dvomi uvedenými slovníkmi je o niečo rozsiahlejší, podobne koncipovaný, gramatické, stylistické kvalifikátory a údaje o pôvode slova sa neuvádzajú.

V práci poukážeme ako je spracovaná nárečová lexika v každom z uvedených slovníkov, ako sú spracované jednotlivé heslá, ako sa dodržiava a uplatňuje verejná čitateľská transkripcia.

Kľúčové slová: slovník, dialektológia, exemplifikácia, verejná čitateľská transkripcia.

In this paper we will focus on four dictionaries, which contain dialect vocabulary from Pivnica, Kovačice, Stara Pazova and Padina. The lexicon is included in the following dictionaries: *A Short Dialect Dictionary of the Slovak* by author Anton Habovštiak from Pivnica, *A Short Dialect Dictionary of the Slovak* by author Ján Špringel' from Kovačica, *Slovak Dialect Lexicon of Stara Pazova* by Anna Maričová and *A Short Dialect Dictionary* by author Jarmila Gerbocová from Padina. When we compare the mentioned dictionaries, we can state that the dictionary of Slovak dialect lexicon of Stara Pazova is the most comprehensive in scope. Each word is treated in detail, a rich exemplification is included. Exemplification is the context in which a word is concretized in its basic and transmitted senses. Dictionaries of the dialects from Pivnica and Kovačica are pocket dictionaries. In addition to the dictionary part in the introductory sections, there are coherent texts

* Tento príspevok je parciálnym výsledkom v rámci bilaterálneho projektu *Slovensko-srbské jazykové vzťahy v kontexte výskumu duchovnej a materiálnej kultúry a etnických súvislostí* (451-03-9/2021-14) Inštitútu srbského jazyka SAV z Belehradu a Slavistického inštitútu Ján Stanislav SAV z Bratislavy a parciálnym výsledkom v rámci republikového projektu *Diskurzy menšinových jazykov, literatúr a kultúr v juhovýchodnej a strednej Európe* (178017), ktorý financuje Ministerstvo osvety, vedy a technologického rozvoja Republiky Srbsko.

written in the Pivnica and Kovačica dialects. In the dictionary part, grammatical information are not given, next to the dialect word written in phonetic transcription (except for minor differences), the written form of the language is given. The dictionary of the Padin dialect was compiled by the historian and ethnographer from the Bratislava Museum Jarmila Gerbocová, and is a short dialect dictionary of the Padin Slovak language. Compared to the previous two dictionaries, it is a bit more extensive, similarly conceived, grammatical, stylistic qualifiers and information on the origin of the word are not given.

In this paper we will point out how the dialect lexicon is treated in each of the mentioned dictionaries, how the individual words are treated, how the public reading transcription is observed and applied.

Keywords: dictionary, dialectology, exemplification, public reading transcription.

V príspevku budeme analyzovať štyri nárečové slovníky, chronologicky podľa toho, ako vychádzali: *Krátky slovník nárečia slovenského pivnického*, *Krátky slovník nárečia slovenského kovačického*, *Slovenská nárečová lexika Starej Pazovy* a *Krátky nárečový slovník jazyka padinského slovenského*. V uvedených slovníkoch je zapísaná nárečová lexika z vojvodinského prostredia. Z hľadiska regionálneho zastúpené sú všetky tri regióny, v ktorých žijú Slováci, Báčka, Banát, Sriem. Keďže lexikografia ako jazykovedná disciplína nie je v našom prostredí zastúpená, vydanie slovníkov považujeme za veľmi dôležité. Oceňujeme to z nášho pohľadu veľmi pozitívne.

1. Krátky slovník nárečia slovenského pivnického

Zostavovateľom prvého slovníka je jazykovedec Anton Habovštiak. Vyšiel v edícii Krátkych slovníkov základných slovenských nárečí pre milovníkov reči a nárečí Slovenskej krajiny a jej okolia ako 14. diel v roku 1997 v Bratislave. Slovník je malého formátu, vreckový a má 231 strán. Ako v úvode autor uvádza, nárečový materiál zozbieral a zapísal podľa záznamov Pavla Žihlavského, rodáka z Pivnice, z prameňov monografie Jozefa Štolca *Reč Slovákov v Juhoslávii* a z prác Daniela Dudka a monografie *Nárečie Pivnice v Báčke*. V stati *Z dejín obce* autor píše o dejinách osady a o osídľovaní Pivnice. V ďalšej časti *Charakteristické znaky nárečia Pivnice* autor uvádza charakteristiky pivnického nárečia. Pivnické nárečie zaraďujeme do skupiny západoslovenských nárečí. To, čo je príznačné pre uvedené nárečie je absencia dvojhlasok. „Namiesto nich sú v ňom iba dlhé samohlásky á, é, í, ó a hovorí sa: mesác, robá „robia,“ památka, svátek, částka „čiasťka,“ pécka „piecka,“ něšť, t'ékla (voda)“ (Habovštiak 1997: 19). Ďalšia charakteristika príznačná pre západoslovenské nárečie je neplatnosť rytmického krátenia. Ako uvádza Miroslav Dudok (Dudok 1998: 307), „to bolo treba mať na zreteli aj v texte ukážky na titulnej strane, ktorý má informatívnu, ako aj pútačiu funkciu: Nazdali sa chlapi, že vojna je taňec, ver in vistavili Sentamáši šianec. Ako sa rozprávalo v Pivnici (Báčka)“. V pivnickom nárečí sa nevyskytuje mäkká spoluhláska ľ, ale iba l: leto, chléb, lúbiť a pod. Nevyslovuje sa ani obojperné a charakteristické pre stredoslovenské nárečie. Autor slovníka uvádza aj ďalšie hláskoslovné a tvaroslovné charakteristiky pivnického nárečia, ktoré si používateľ uvedeného slovníka má možnosť naštudovať pri používaní slovníka a priblížiť si uvedené nárečie. V časti úvodu sa píše o slovnej zásobe. Autor uvádza, že slová, ktoré sú spoločné aj pre iné slovenské nárečia a iné slovanské jazyky ako mať, otec, ruka, noha a pod. nie sú zaradené do slovníka, ale do slovníka sú zaradené slová, ktoré sa nevyskytujú v spisovnom jazyku a ani v iných slovenských náre-

čiach (šenk, hurka, kolíska). Autor uvádza, že lexika pivnického nárečia je z hľadiska pôvodu značne diferencovaná a „okrem prvkov celoslovenských sú v ňom výrazné osobitosti západoslovenské, ale aj stredoslovenské“ (Habovštiak 1997: 31). V pivnickom nárečí v slovnej zásobe sa vyskytujú mnohé prebrané slová z iných jazykov. Prebrané lexikálne jednotky majú pôvod v latinčine, nemčine, maďarčine a najviac sú zastúpené prevzatia zo srbského jazyka (boľnica, briga, buba, frajer, košnica, krivina, sigúrni, sédňica, zádruga). Autor sa zmieňuje aj o vývine pivnického nárečia, z ktorých oblastí zo Slovenska sa prisťahovali obyvatelia Pivnice. Nasleduje zoznam skratiek, ktoré autor použil v slovníku. Nasledujú na trinástich stranách ukážky prehovoru z Pivnice, ktoré autor Anton Habovštiak prebral z monografie Jozefa Štolca *Reč Slovákov v Južoslávii* a Daniela Dudka *Nárečie Pivnice v Báčke*. Slovníková časť sa začína na 55. strane. Na každej strane sú dve kolónky. V prvej sú nárečové slová, ktoré sú zoradené podľa abecedy. Vytlačené sú tučným písmom kvôli prehľadnosti. Vedľa, v druhej kolónke, je výklad nárečového výrazu. Gramatické kvalifikácie sa uvádzajú iba ojedinele. Nie pri každom podstatnom mene sa uvádza rod, len vedľa niektorých. Čo bol rozhodujúci činiteľ pri uvádzaní gramatických kategórií, autor neuviedol. Označené sú expresívne a pejoratívne slová. Pri zapisovaní nárečových slov uplatnená je čitateľská fonetická transkripcia, kvôli prístupnosti širšej čitateľskej verejnosti (spoluhlásky dž, dz, ch sú zapísané ako v spisovnom jazyku a rovnako tak aj spoluhláska n vo všetkých prípadoch výslovnosti je zapísaná rovnako). Vyznačená je mäkkosť spoluhlások d', t', ň, keď po nich nasleduje i, í, e (bradička, blagajník, istotňe). Miroslav Dudok (1998: 308–309) vo svojom príspevku píše o nedôslednostiach v slovníku a v zápise nárečového výrazu alebo v jeho výklade. Pri pozornom čítaní tiež sme si všimli, že nastali uvedené nedopatrenia. V úvode sa píše o absencii dvojhlások a na 31. strane sa uvádza príklad apatička. V západoslovenskom nárečí sa nevyskytuje mäkká spoluhláska l': autor uvádza v úvodnej časti príklad pl'ac (s. 32), ďalej v slovníkovej časti čiglaví (s. 70), d'englaví*(s. 73), herbeľovať (s. 92), homol'a (s. 94), kazateľňa (s. 109), ľavák (s. 122), ňevel'a (s. 141), ňezavel'a (s. 141). Ďalej sme si všimli, že nie je vyznačená mäkká výslovnosť chábdi → chábd'í (s. 99); chmelnica → chmelňica (s. 100); inakade → inakad'e (s. 103), kazateľňa → kazateľ'ňa (s. 109), odílat' → od'ílat' (s. 146). Pri fonetickej transkripcii nepoužívame grafému y/ý: chuchnavý (s. 102). Pri niektorých výkladoch slov navrhujeme úpravu, napr. bostan (s. 61) – autor uvádza druh viniča → pole vysadené dyňami alebo melónmi; dícháče (pomn.) pl'úcia → má byť pl'úca; froncla – stravec → stravec na odeve (s. 84); gereg – má byť gerega (s. 88); gužva – gúžva (s. 89); hrst' – 2. množstvo pokoseného obielia alebo konopí, čo vojde do hrsti → 2. množstvo pokoseného obilia alebo konopí, čo vojde do hrsti; kitka – ženský vrkoč skrútený na drdol → druh šatky, ktorým sa pokrýva účes vydanéj ženy (s. 111); krigla – krčah → ale aj veľký pohár na pivo (s. 117). Pri niektorých sa vyskytuje dvojaký zápis, ak sa slovo vyskytuje dvakrát, napr. v úvodnej časti zadruga (s. 34) a v slovníkovej časti zadruga (s. 218), plajbas (s. 32) – plajbás (s. 160), boľnica (s. 34) – boľnica (s. 61).

2. Krátky slovník nárečia slovenského kovačického

Druhý v poradí slovník, ktorý zahŕňa lexiku vojvodinských nárečí, je *Krátky slovník nárečia slovenského kovačického*. Autorom je Ján Špringel'. Vyšiel v roku 2004 vo vydavateľstve Print-servis v Bratislave ako 29. diel v edícii Krátkych slovníkov

základných slovenských nárečí Slovenskej krajiny a jej okolia. Má 321 strán z čoho 44 strán sú úvodné state a 247 strán tvorí slovníková časť. Úvodná časť je trochu inak koncipovaná ako v predchádzajúcom slovníku. Zaradené sú doň texty s etnografickými prvkami, ktoré napovedajú o Kovačici. Niektoré texty sú zapísané fonetickou transkripciou: Ako sa spieva v Kovačici – autor uvádza strofy pesničiek, v ktorých je ospievaná Kovačica; Ako sa rozpráva v Kovačici – autor uvádza porekadlá a prislovia; Ako sa spomína v Kovačici – o tom, ako sa voľakedy pracovalo podľa rozprávania Pavla Tomáša; Ako sa nadáva v Kovačici. Do osobitnej skupiny sme zaradili state, ktoré sú zapísané spisovnou slovenčinou: Ako sa píše v Kovačici – teta Sveta, venované Zuzane Chalupovej, ktorá maľovala jedinečným štýlom a na každom obraze bola jej Katka. Ďalší text autor venoval maliarovi Martinovi Jonášovi: Ako sa kreslí v Kovačici. O hudobnej rodine Nemčekovcov autor píše v texte Ako sa hudie v Kovačici. Jeden text je prebraný z *Národnej jednoty* z roku 1933: Ako sa žartuje v Kovačici Kovačické „K-k“. Nechýba ani vývoj počtu obyvateľov Kovačice od roku 1869 (3160) až po rok 2002 (7029).

Slovníková časť je rovnako koncipovaná ako v predchádzajúcom slovníku o pivnickom nárečí. Slová sú zoradené podľa abecedy do dvoch stĺpcov. V ľavom stĺpci sú nárečové slová graficky vytlačené tučným písmom, v pravom stĺpci je výklad nárečového výrazu. Na rozdiel od predchádzajúceho slovníka, v tomto slovníku v nárečových slovách vyznačené je aj spodobovanie spoluhlások (až na niektoré výnimky: steláž (s. 235), spustiť z ceňe (s. 234), kalauz, kaľeráb (s. 129) pohrab (s. 203) a pod.). Ak slovo má dva významy, autor uvádza to slovo dvakrát, napr. **ancvaj** raz-dva; **ancvaj** rýchlo; **drahňe** veľa, mnoho, **drahňe** zdražuje. V predchádzajúcom slovníku vo výklade nárečového výrazu boli uvedené dva významy vyznačené číslicou v rámci jedného hesla. V slovníku o kovačickom nárečí sa neuvádzajú žiadne gramatické kvalifikácie. Vyznačené sú iba ojedinele slová, ktoré zaraďujeme do detskej reči (bacnúť (s. 49), bakanvo (s. 50), ako pejoratívne slovo **drahňe** (pej.) málo (s. 81) alebo citoslovce **ešťe čo**, **ešťeže čo** (cit.) nie (s. 92). Prebrané lexikálne jednotky majú pôvod v latinčine, nemčine, maďarčine a zastúpené sú aj srbizmy, ako *bara*, *baš*, *boca*, *briga*, *búňiť*, *ceremonija*, *cipeľe*, *dírat'*, *dosáďení*, *doterat' sa*, *gajba*, *jakňa*, *mornár*, *očítat'*, *žúrit'* a pod. Niektoré srbské slová sa adaptovali v slovenskom jazyku tak, že nadobudli mäkkosť alebo kvantitu. Pri voľbe slova autor zaradil do slovníka aj slová, ktoré sa vyskytujú aj v iných slovenských jazykoch ako mama, zem. Neuvádza, podľa čoho robil výber slov v slovníku. Pri pozornom čítaní slovníka a úvodných častí zapísaných v nárečí sme si všimli, že autor neoznačoval dôsledne mäkkosť spoluhlások. Pokúsime sa uviesť tie slová, v ktorých nie je vyznačená mäkkosť. Vedľa každého slova v zátvorke uvedieme číslo strany a podobu s vyznačenou mäkkosťou: nikerí → ňikerí (s. 8), ničoho → ničoho (s. 10), nerobíš → ňerobíš (s. 11), vodí → voďí (s. 14), aľe debi → aľe d'ebi (s. 46), amem pane križ → amem paňe križ (s. 46), andika → and'ika (s. 47), bana → baňa (s. 51), baranica → baraňica (s. 52), bázdze → bázdz'e (s. 53), básnička → básňička (s. 53), besniet' → besňiet' (s. 54), bivnička → bivňička (s. 56), bláznit' (sa) → bláznit' (sa) (s. 56), blišťat' sa → blišťat' sa (s. 57), blížence → bližence (s. 57), bližit' → bližit' (s. 57), Božie narodenia → Božie narodeňia (s. 59), bránit' → bráňit' (s. 59), bratník → bratňik (s. 59), broniet' → broňiet' (s. 61), buchník → buchňik (s. 61), budičke → buďičke (s. 61), bujne → bujňe (s. 61), búňit' (sa) → búňit' (sa)

(s. 62), cedilo → ceďilo (s. 65), cedit' → ceďit' (s. 65), celodeni → celod'eni (s. 65), cenit' → ceňit' (s. 66), ciena → cieňa (s. 67), cigánit' → cigáňit' (s. 68), cukrovnička → cukrovňička (s. 69), čadit' → čaďit' (s. 71), čelanik → čelaňik (s. 72), činovník → činovňik (s. 73), čl'apkanica → čl'apkaňica (s. 74), člem → čl'em (s. 74), čmadit' → čmaďit' (s. 74), d'ačne → d'ačne (s. 87), d'akuvania → d'akuvaňia (s. 87), d'ekede → d'ekede (s. 87), d'ina → d'iňa (s. 88), fruštikuvat' → frušt'ikuvat' (s. 97), hľadiet' → hľaďiet' (s. 112), hojne → hojňe (s. 116), hrniec → hrňiec (s. 116), ide dážd → iďe dážd' (s. 123), inakade → inakaďe (s. 123), sil'enia → sil'eňia (s. 228), slnečník → slnečňik (s. 231), stud'enia → stud'eňia (s. 238), uderit' → uďerit' (s. 261). Spoluhlásku v na konci slova a vnútri slova pred spoluhláskou zapisujeme ako bilabiálne u (keď to máme vo výslovnosti): plnov parov → plnou parou (s. 11), bevčov → beučou (s. 55), doťiav → doťiau (s. 80), dov, dovka → dou, douka (s. 80), drmov si → drmou si (s. 82), d'rov → drou (s. 83), d'iabov → d'iabou (s. 88), d'iovčence, d'iovka, d'iovkino d'iovča → d'ioučence, d'iouka, d'ioukino d'iouča (s. 88), edinák → eďinák (s. 91), egzecíruvat' → egzecíruvat' (s. 91). Pri niektorých heslách sme zaznamenali absenciu dĺžky, napr. balom → balóm (s. 51), barom → baróm (s. 52), bars → bárš (s. 52), begonia → begónia (s. 54) a pod. Pri fonetickej transkripcii sa nepoužíva graféma y/ý: barsaký → barsakí (s. 52), čačky → čački (s. 71), darovitý → darovití (s. 77), dobrotný → dobrotní (s. 78), dobručký → dobručkí (s. 78), dogabaný → dogabaní (s. 79), dokedy → dokedi (s. 79), dosáďený → dosáďeni (s. 80), dotlčeny → dotlčeni (s. 80), drapový → drapoví (s. 81), driečny → driečni (s. 82), dudy → dudi (s. 84), dýchače → díchače (s. 85), chyža → chiža (s. 122), inakedy → inakedi (s. 123), koňečný → koňečni (s. 138). Vo výklade nárečových slov sme si všimli tieto odklony od zápisu: ked → keď (s. 48), slnečné počasie → slnečné počasie (s. 49), zdľhavá robota → zdl'havá robota (s. 49), služka → slúžka (s. 53), neprújemný pocit → nepri'jemný pocit (s. 58), vrtačka → vrtačka (s. 58), obchodník → obchodnik (s. 58), penaženka → peňaženka (s. 63), kyják → kyjak (s. 63), olizovat → olizovat' (s. 69), dáždovka zemná → dážd'ovka zemná (s. 73), kvetinač → kvetináč (s. 74), nuchať → ňuchať (s. 75), veľmi dobrý → veľmi dobrý (s. 78), neupravena žena → neupravená žena (s. 83), kam ideš? → Kam ideš? (s. 87), murúrska naberacia lyžica → murárska naberacia lyžica (s. 94), vymysel → výmysel (s. 94), nahánačka → naháňčka (s. 97). Vo výklade nárečového slova sa vyskytol transkribovaný zápis: zraňit' sa → zranit' sa (s. 80), veľmi sa poraňit' → veľmi sa poranit' (s. 80). Pri niektorých nárečových slovách autor zapisuje slovo podľa výslovnosti: dláška (s. 78), ľachko (s. 151), pri iných zasa nie: babka (s. 49), bársako → bázako (s. 52), barsaký → barzakí (s. 52), bl'úzka → bl'úska (s. 57), bobka → bopka, bobke → bopke (s. 57), búdka → bútka (s. 61), duša od človeka → duša ot človeka (s. 84), d'ah → d'ach (s. 87), firnajz → firnajš (s. 96), ide dážd → iďe dášť (s. 123). Pri zapisovaní sa malo jednotne postupovať pri všetkých heslových slovách. Keďže pri nárečovej transkripcii sa zapisuje podľa výslovnosti, asimilačné zmeny vnútri slova, na konci slova a na rozhraní slov treba vyznačovať dôsledne.

3. Slovenská nárečová lexika Starej Pazovy

V roku 2010 Anna Marićová uverejnila slovník pod názvom *Slovenská nárečová lexika Starej Pazovy*. Vyšiel vo vydavateľstve Kanadem zo Starej Pazovy. Na

242 stranách je spracovaných zhruba 5 000 lexikálnych jednotiek, ktoré sú abecedne zoradené. Zaznamenaný nárečový materiál odzrkadľuje stav z prelomu druhého a tretieho tisícročia v autorkinom rodisku. Slovník venovala všetkým Slovákom v Srbsku. Používať ho môžu všetci, nielen dolnozemskí Slováci, ale aj tí na Hornej zemi a tak porovnať heslo v slovníku so svojím nárečím. V úvodných statiach autorka píše o osádzaní obyvateľov na tzv. Vojenskej hranici. Uvádza, že „vývin Starej Pazovy sa líšil od iných slovenských obcí. Slováci tu boli v stálom kontakte so Srbmi a prostredníctvom vojenskej správy boli denne ovplyvňovaní nemčinou, čo sa prejavovalo v intenzívnom preberaní nemeckých slov“. Okrem nemčiny do staropazovského nárečia sa dostali aj srbské lexikálne jednotky, ktoré vytlačali maďarské slová. Autorka konštatuje, že v 20. storočí mnohé nemecké a maďarské slová zanikajú a nahrádzajú ich výpožičky zo srbčiny a z iných jazykov. Početné srbské lexikálne prvky svedčia o špecifických procesoch, ktoré tu prebiehajú. Stará Pazova je vo veľkej miere bilingválna lokalita, v ktorej Slováci ovládajú na rozličnom stupni súčasne dva jazykové kódy a sú v každej chvíli schopní striedavo ich používať. Je to výsledkom dlhoročného spolunažívania dvoch jazykových spoločstiev. Ďalej autorka uvádza ako postupovala pri spracovaní hesiel v slovníku. Hovorí, že do slovníka zaradila tie slová, ktoré sa od spisovnej podoby líšia formou alebo sémantikou. Heslové slovo je zapísané podľa výslovnosti. Autorka uvádza ako postupovala pri zapisovaní nárečovej lexiky, ako transkribovala. Pri tých slovách, ktoré sa končia na spoluhlásky -m, -s, -t, -š, -k, -p majú vedľa seba variantný pár vyznačený lomkou, napr. *lat/d*, *muš/ž*, *zup/b* a pod. Nasledujú skratky a značky, ktoré sú použité v slovníku. V úvodných statiach sú vysvetlené zásady nárečovej transkripcie, neutralizačné a asimilačné zmeny, vyznačovanie mäkkosti, aby čitatelia nemali prekážku a dilemy pri čítaní slovníka. Slovníková časť je spracovaná na 205 stranách. Heslá sú zoradené podľa abecedy. Na rozdiel od predchádzajúcich dvoch slovníkov, v tomto slovníku nie sú slová zoradené do stĺpcov. Každé heslové slovo/nárečové slovo je zapísané tučným typom písma v slovníkovom tvare. Na ten spôsob slovník je prehľadnejší. Nasledujú gramatické kvalifikátory. Ak má slovo pôvod v inom jazyku, po slovnodruhovej charakteristike sa uvádza v zátvorke pôvod slova. Ide o lexémy prebrané z maďarského, nemeckého, srbského a tureckého jazyka, alebo prostredníctvom srbského jazyka aj z iných jazykov. Pri niektorých heslových slovách kvalifikátor o pôvode nie je uvedený (dírať, lavanda, kuvarica, operisať, ujak, vrédni a pod.) aj keď slovo môžeme zaradiť do srbského kontextu. Ale tým slovník nestráca na svojej hodnote, lebo autorka mala za cieľ zozbierať nárečovú lexiku a nie uvádzať etymológiu slov. Vedľa niektorých slov sa uvádzajú kvalifikátory terminologického charakteru (botanická, anatomická, geologická, chemická, lekárska, náboženská, remeselnícka alebo zoologická terminológia). Potom nasleduje spisovný význam a exemplifikáty, doklady, aby sa bližšie ozrejnil význam uvedeného hesla. Vysvetlenia sú najčastejšie syntagma, jednoduché vety a zriedka súvetia. Exemplifikáty sú zapísané iným typom písma – kurzívou. V rámci hesla uvádzajú sa aj ustálené lexikálne spojenia a frazeologické jednotky, príslovia, slovné hry, povrávky – tiež zapísané čitateľskou transkripciou (Čistota – pój života. Bez eňho Cigáňa svadba môže biť.). Od predchádzajúceho textu vyčlenené sú symbolom ♦. V niektorých prípadoch v rámci hesla sa uvádzajú aj zveličené (chiža – chižiska) alebo zdobnené slová (noha – nogica), prechýlené tvary pri podstatných menách (majstor – majstorica), pri niektorých slovesách uvá-

dza sa aj vidová charakteristika (nervírať sa nedok.) a pri prídavných menách sa uvádza aj príslovka. V porovnaní s transkripciou v predchádzajúcich dvoch slovníkoch, autorka Anna Marićová vyznačovala aj bilabiálne *u* s oblúčikom pod hláskou (bou, čítau, prišóu, stóučok). Asimilačné a neutralizačné zmeny na začiatku a vnútri slova dôsledne zapisovala (čo sme nemali dôsledne v predchádzajúcich dvoch slovníkoch). Neslabičné predložky zapisovala podľa výslovnosti a oddelene, nie so slovom, s ktorým sa spája (v slovníku kovačického nárečia v časti Ako sa spomína v Kovačici autor niektoré predložky (nie všetky) zapísal spolu so slovom – zdvo-ma, ksebe, otseba, vjesem). Splyvavú výslovnosť na rozhraní slov, keď koncová spoluhláska prvého slova zaniká alebo splyva s prvou spoluhláskou nasledujúceho slova do kvalitatívne odlišnej spoluhlásky, autorka označila oblúčikom medzi slovami: Ke *z*agitujeme obloke... ke *pó*jd'e a pod. Po slovníkovej časti nasleduje zoznam použitej literatúry, resumé po srbsky a po anglicky, poznámka o autorku. Desaťstranová obrazová príloha uzaviera publikáciu. Ide o etnografickú dokumentáciu, fotografie z rodinného albumu z rokov 1918 – 1960. Aj text pod fotografiami je zapísaný fonetickou transkripciou. V porovnaní s nárečovými slovníkmi, ktoré sú doteraz uverejnené z vojvodinského prostredia, slovník *Slovenská nárečová lexika Starej Pazovy* je čo do rozsahu najobsiahlejší. Každé heslo je rozpracované, uvádza sa bohatá exemplifikácia. Exemplifikácia predstavuje kontext, v ktorom sa slovo konkretizuje v základnom a prenesenom význame. Autorka sa snažila zachytiť lexiku z oblasti spôsobu života dedinčanov, zvyky a obyčaje, kroj, zvierací a rastlinný svet, spôsob obrábania pôdy, prípravu a konzumovanie jedál, rozličné druhy povolání, povery a pod. Zaznamenané nárečové slová sú cenným materiálom nielen pre jazykovedu, ale aj pre etnológiu. Pri zapisovaní sú použité zásady tzv. verejnej čitateľskej transkripcie, aby bol slovník prístupný širokej čitateľskej verejnosti. Exemplifikácia pri každom hesle je bohatá. Autorka uvádza vety, najčastejšie dve-tri, syntagmy sú zriedkavé, napr. **trúbel'a** ž. trúba: *Trúbi na trúbel'i. Do trúbel'i načim dúchať.* ♦ *Bola hluchá ako trúbel'a.* (veľmi) **trúbel'ka** ž. zdrob. *Na jarmoku mi kúpili trúbel'ku.* Veľmi sú vzácne ustálené lexikálne spojenia a frazeologické jednotky, príslovia, slovné hry, povrávky, vyčítanky, napr. *Ťahá sa ako s'limák. Štrba baba pot kupedz a ti Miko houno zec. Id'e ako s'lepá. Kto sa medzi otrubi mieša, sviňe ho zed'ia. Šakovíňa – makovíňa. To bolo urobenuo šiki-miki.* Po každom spojení autorka v zátvorke uvádza význam.

Vedľa názvov z botaniky a zoológie autorka uvádza v zátvorke latinské pomenovanie, napr. **pupeňec** pupenec roľný (*Convolvulus arvensis*), **repica** repka olejnatá (*Brassica napus*), **zlatica** pásavka zemiaková (*Leptinotarsa decemlineata*), **žížak** moľa obilná (*Tinea granella*). Pri poslednom pomenovaní autorka slovníka mala namiesto spojenia moľa obilná použiť nosáčik (*Curculionidea*).

Pri niektorých heslách (nie všade) a príkladoch vypadlo *u*, nemáme v texte žiadnu grafému, je tam prázdne miesto: me kí cukor (s. 35), stó čok (s. 172). Predpokladáme, že vypadávanie nastalo kvôli odlišnému zapisovaniu uvedenej grafémy od bežného.

4. Krátky nárečový slovník jazyka padinského slovenského

V roku 2014 historička a etnografka z bratislavského múzea Jarmila Gerbočová zostavila slovník o vojvodinskom nárečí *Krátky nárečový slovník jazyka padin-*

ského slovenského. Slovník vydal Miestny odbor Matice slovenskej v Padine. Má 153 strán. Vstupný text Padina, dedina hlbokých studní a mletej vody je prebraný z *Národného kalendára*, ktorý bol uverejnený v roku 2005 a autorom je Emil Kobeny. Skrátka sa píše o osídľovaní Padiny, rozlohe a národnostnom zložení, o tom, ako Padinčania zápasili s vodou na pitie, o názvoch častí chotárov a pasienkov. Ako zaujímavosť uvádza sa v úvodných statiach slovníka padinské „naj“. Zapísané sú aj dejinné udalosti a významné osobnosti Padiny. Slovníková časť s podnázvom Ako sa rozpráva (a rozprávalo kedysi) v Padine (Srbsko, Banát, Vojvodina) je obsiahnutá na 119 stranách. Slovník je podobne koncipovaný ako prvé dva hore uvedené slovníky. Na každej strane sú dva stĺpce. V prvom stĺpci sú zoradené podľa abecedy nárečové slová a vedľa v druhom stĺpci výklad nárečového výrazu. V porovnaní so slovníkmi pivníckeho a kovačického nárečia je o niečo rozsiahlejší, podobne koncipovaný, gramatické, štylistické kvalifikátory a údaje o pôvode slova sa neuvádzajú. Pri zapisovaní nárečových slov uplatňuje sa fonetická transkripcia. Znelostná neutralizácia sa dôsledne uplatňuje pri zapisovaní nárečových výrazov. Podobne ako v slovníku Anny Maričovej, tie heslá, ktoré sa končia na spoluhlásky, majú vedľa seba vyznačený variantný pár lomkou (ancúg/k, akou/v, apoš/ž). Gramatické kvalifikátory sa neuvádzajú, iba pri niektorých slovách je vyznačené, že ide o hovorové slovo, prenesený význam alebo slangové slovo. Ak sa v slovníku uvádza spojenie, syntagma a pod., vyznačené je hviezdičkou (*baviu som sa; *ciroková bábka). Bilabiálne ű s oblúčikom pod hláskou v slovníku autorka nevyznačovala. Ak má nárečové slovo viacej významov, autorka heslové slovo uvádza iba raz a pri vysvetlení významy sú vyznačené číselne. V padinskom nárečí sa v slovnej zásobe vyskytujú mnohé prebrané slová z iných jazykov. Početnú skupinu tvoria prebrané slová zo srbského jazyka, napr. cipefe, čarape, česma, dírať, dudovača, gips, kířa, kúm, kúma, pakét a pod. Aj keď Kovačica a Padina susedia, pri porovnaní niektorých lexém sme zistili, že v nárečí sú odlišnosti (apoštouki – Padina, apoštolka – Kovačica). Pri pozornom čítaní sme si všimli absenciu kvantity v nárečovom slove apaťiekar → apaťiekár (s. 34) a nevyznačenú mäkkosť: d'atelinková cesta → d'ateľínková cesta (s. 42). Pri niektorých heslách nie je vyznačené spodobovanie spoluhlások, napr. čepčok z cvikom → čepčok s cvikom (s. 45), dážd' → dážd'/šť' (s. 48), garád → garát (s. 57), dážd' → dášť' (s. 48). Vo výklade slov sú tiež niektoré preklepy: špiñiť → špiñiť (s. 34), pagač → pagáč (s. 34), muzikant hrajuci na base → muzikant hrajúci na base (s. 36), bábika na hranie z kukuričia → bábika na hranie z kukuričia (s. 36), rozťahovať vlnu na „čuchrárni“ → rozťahovať vlnu na „čuchrárni“ (s. 47). Po každom písmene autorka zadala porekadlo alebo príslovie. Aj v úvodných častiach sú porekadlá a príslovia zapísané fonetickou transkripciou (vou sa drží za rohe, človek za slovo; beda domu d'ě krava roskezuje volu; a gďě ňedajú kanásou, ňieto aňi klobásou).

5. Záver

Pred publikovaním uvedených slovníkov z oblasti nárečovej lexiky bol uverejnený slovníček profesora Michala Filipa Lexikálne výpožičky z nemeckého a maďarského jazyka v reči Slovákov v Starej Pazove v *Zborníku Spolku vojvodinských slovakistov 6-7*. V tomto slovníku sa nemecké a maďarské prebrané slová zoradujú do štyroch základných tematických skupín. Vedľa každého hesla uvádzajú sa gramatic-

ké údaje. Potom nasleduje spisovná podoba uvedeného slova v jazyku, z ktorého sa prebralo, uvedenie skratky jazyka a výklad slova. Nárečové slová sú zapísané fonetickou transkripciou, kurzívou. Spomenutý slovníček môžeme považovať za začiatok dialektologických slovníkov z vojvodinského prostredia. Po dvanástich rokoch bol publikovaný prvý, ktorý vyšiel samostatne.

Všetky štyri slovníky prinášajú vzácny prínos nielen do vojvodinskej dialektológie, ale celkovo sú veľkým prínosom pre slovenskú dialektológiu. Zachytená je slovná zásoba dvoch nárečí, západoslovenského a stredoslovenského, z troch územných celkov, Báčky Banátu a Sriemu a zo štyroch prostredí, Pivnice, Kovačice, Starej Pazovy a Padiny. Zoskupený je bohatý nárečový materiál, ktorý v súčasnosti už mizne z nášho každodenného používania a mladšie generácie ho už nepoznajú. Dvaja autori slovníkov sú jazykovedci zo Slovenska. Anton Habovštiak bol jazykovedec, etnograf, spisovateľ, publicista a zberateľ ľudovej slovesnosti. Zaoberal sa výskumom oravského nárečia. To bol pravdepodobne aj podnet, aby zozbieral nárečovú lexiku Pivnice. Druhou autorkou mimo nášho územia bola etnografka z Historického múzea z Bratislavy, Jarmila Gerbocová. Autorka slovníka robila výskumy v našom prostredí, výsledkom ktorých je monografia *Svadobné vinše Slovákov na Dolnej zemi* (2015). Slovník by určite získal na hodnote a podal by komplexnejšie padinské nárečie, keď by v úvodných statiach boli uvedené charakteristické znaky padinského nárečia, spracovanie hesiel a nárečová transkripcia. Autor *Krátkeho slovníka nárečia slovenského kovačického* nie je jazykovedec, ale kulturológ a preto jeho zberateľská činnosť je v tomto smere neoceniteľná. Vyštudoval slovakistiku, ale určite nemá skúsenosti s lexikografickou prácou. Slovník by získal na kvalite a rovnako aj používatelia by mali ucelený obraz o kovačickom nárečí, keď by v úvodných statiach autor uviedol niektoré príznačné charakteristiky kovačického nárečia. Rovnako tak v úvode autor mohol uviesť ako zapisoval nárečový materiál, o nárečovej transkripcii. Aj napriek tomu, že sa v slovníku vyskytujú niektoré nedopatrenia, vysoko oceňujeme a hodnotíme jeho zberateľskú činnosť. Jazykovedkyňa Anna Marićová je autorkou pazovského slovníka. Slovník profesorky Anny Marićovej spomedzi uvedených slovníkov, v ktorých sa zachytáva vojvodinské nárečie, je najobsiahlejší. Veľmi cenné sú exemplifikácie, ktoré sa uvádzajú vedľa hesiel. Materiál zozbieraný vlastným výskumom predstavuje cenný prínos k zachovaniu kultúrneho a jazykového dedičstva Slovákov žijúcich v Starej Pazove.

Určité nedopatrenia a nedostatky, ktoré sme uviedli v našej práci, sa vždy dajú doplniť pri opätovnom vydaní slovníka.

Literatúra

- Dudok, Miroslav. «Lexika pivnického nárečia». Slovenská reč, roč. 63, č. 5, 1998: 307–309.
- Filip, Michal. «Lexikálne výpožičky z nemeckého a maďarského jazyka v reči Slovákov v Starej Pazove». D. Dudok (red.) Zborník Spolku vojvodinských slovakistov. Báčsky Petrovec: Kultúra, 6–7, 1984–1985, 83–117.
- Gerbocová, Jarmila. Krátky nárečový slovník jazyka padinského slovenského. Padina: Miestny odbor Matice slovenskej Padina, 2014.
- Gerbocová, Jarmila. Svadobné vinše Slovákov na Dolnej zemi. Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum, 2015.

- Habovštiak, Anton. Krátky slovník nářečia slovenského pivnického. Bratislava: Print-servis, 1997.
- Márićová, Anna. Slovenská nářečová lexika Starej Pazovy. Stará Pazova: Kanadem, 2010.
- Špringel, Ján. Krátky slovník nářečia slovenského kovačického. Bratislava: Print-servis, 2004.

Ana Makišová
Dragana Radovanović

SLOVAČKA VOJVOĐANSKA LEKSIKA U DIJALEKATSKIM REČNICIMA

Rezime

U radu smo analizirali četiri rečnika, u kojima je sakupljena dijalekatska leksika iz Pivnica, Kovačice, Stare Pazove i Padine: *Krátky slovník nářečia slovenského pivnického* autora Antona Habovštiaka, *Krátky slovník nářečia slovenského kovačického* autora Jana Špringelja, *Slovenská nářečová lexika Starej Pazovy* autorke Ane Marićove i *Krátky nářečový slovník jazyka padinského slovenského* autorke Jarmile Gerbočove. Kada uporedimo pomenute rečnike, možemo konstatovati da rečnik dijalekatske leksike Stare Pazove po obimu sadrži najviše odrednica. Reči istog značenja navedene su jedna iza druge, linearno. Iza svake odrednice se navode gramatičke kvalifikacije, koje ukazuju na vrstu reči. Uz mnoge odrednice stoje i druge kvalifikacije, kao što su one o poreklu reči iz drugih jezika (ne navode se kod svake preuzete reči), pripadnosti određenoj sferi upotrebe, rečima subjektivne ocene i sl. Posle navedenih kvalifikacija navodi se ekvivalent u književnom slovačkom jeziku, posle slede primeri. Primeri se navode u obliku sintagme ili rečenice. Rečnici dijalekatske leksike Pivnica i Kovačice su džepni. Gramatičke kvalifikacije se ne navode, niti o poreklu reči i pripadnosti sferi upotrebe. Navodi se samo književni ekvivalent reči. Rečnik, u kome je obuhvaćena leksika iz Padine, u poređenju sa prethodna dva rečnika, obuhvata više odrednica, slično je koncipiran, bez gramatičkih kvalifikacija.

Ključne reči: rečnik, dijalektologija, egzemplifikacija, transkripcija.